2. ULUSLAR ARASI BODRUM SEMPOZYUMU
9-12 MAYIS 2011, BODRUM

BİLDİRİLER

HAZIRLAYANLAR:
PROF. DR. AHMET ÖZGİRAY
PROF. DR. M. AKİF ERDOĞRU

2011

BODRUMLU ŞEYHÜLİSLAM ÖMER LÜTFİ EFENDİ (1817- 22 NİSAN 1897)

Fahri Maden[1*]

Giriş

Osmanlı Devleti'nin yüz on altıncı şeyhülislamı olan Ömer Lütfi Efendi, 1817 yılında Bodrum kazasına bağlı Çıralos (Saravalos) nahiyesinin Sandima köyünde[2] dünyaya gelmiştir. Bodrumlu Hacı Ömer Efendi'nin torunu, Hacı Mehmed Efendi'nin oğludur[3]. İlk eğitimini Bodrum'da aldıktan sonra İstanbul'a giderek burada tahsilini sürdürmüştür. İlmiyenin önde gelenlerinden, ünlü bilgin Akşehirli Ömer Efendi'nin derslerine devam etmiş ve ondan icazet almıştır[4].

Aldığı Görevler ve Şeyhülislamlığı

1849 tarihinde girdiği imtihanda başarılı olmuş ve İptida-i Hâric rütbesiyle Fethü'l-Gazi Medresesi'nde müderrisliğe başlamıştır. Müderrisliği süresince pek çok talebe yetiştirmiş, aralarında Arapkirli Hüseyin Avni[5] ve Eğinli Hakkı İbrahim Efendi'nin[6] de bulunduğu çok sayıda kişiye icazet

---

1 * Dr., Tarih Öğretmeni. fahrimaden©mynet.com.

2 Günümüzde bu bölge Yalıkavak ismiyle anılmaktadır.

3 Dedesinin babasının ismi ise Hacı Ali el-Bodrumî'dir. Bodrumî Ömer Lütf Efendi, *Minhüvât-ı Hâşiyetü'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id*, İstanbul 1293, s.1.

4 *İlmiye Salnâmesi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1334, s.612; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, c. IV/II, haz. Orhan Hülâgû-Mustafa Ekincikli-Hamdi Savaş, İstanbul 1998, s.449; Ebül'ulâ Mardin, *Huzûr Dersleri*, c.II-III, haz. İsmet Sungurbey, İstanbul 1966, s.135; Avram Galanti Bodrumlu, *Bodrum Tarihi*, İstanbul 1945, s.84; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamları*, Ankara 1972, s.216.

5 Metin Yurdagür, "Arapkirli Hüseyin Avni", *DİA*, c.III, İstanbul 1989, s.329; Sinan Şengezer, *Arapkirli Hüseyin Avni ve Kelam İlmine Katkıları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s.9.

6 Eğinli Hakkı İbrahim Efendi, Şeyhülislam Ömer Lütf Efendi'den icazet alıp müderris olmuş, 1859 yılında İstanbul payesiyle Şeyhülislam müsteşarlığına getirilmiştir. Daha sonra Anadolu payesini alan İbrahim Efendi, 1894 yılında vefat edip Beşiktaş'taki Yahya Efendi dergâh›na defnolunmuş, ilim ve fazilet

vermiştir. Sultan Abdülaziz'in tahta çıkmasından sonra onun büyük oğlu veliaht şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'nin hocalığına getirilmiştir. Yine 1851 yılından itibaren huzur derslerine muhatap olarak katılmış, 1866 yılında mukarrirliğe yükselmiştir. Bununla birlikte 1865 yılında Tophane müf ülüğüne tayin edilip bir yıl sonra bu defa Bilad-ı Hamse Mevleviyeti'ne ulaşmıştır. Bunu 1867'de Tophane azalığına nakli izlemiştir. Hızlı bir şekilde terfi eden Ömer Lütfi Efendi, 1868 yılında ise Dar-ı Şura-yı Askeri müf ülüğüne atanmış, ayrıca ilave görev olarak Şer'î Hakimler Seçim Meclisi (Meclis-i İntihab-ı Hükkamü'ş-Şer'i) üyeliğine getirilmiştir. Aynı yıl içerisinde Haremeyn-i Muhteremeyn payesini almıştır. 1869 yılına gelindiğinde ise İstanbul payesini elde edip Sınav Meclisi Kur'a (Meclis-i İmtihan-ı Kur'a) azalığına görevlendirilmiştir. Ancak ertesi yıl bütün memuriyetlerini bırakarak üzerinde sadece Meclis-i Tedkikat-ı Şer'iyye üyeliği kalmıştır. Ancak bu durum onun kariyerindeki ilerleyişine bir engel teşkil etmemiştir. Zira 1873 yılında Üsküdar Bidayet Mahkemesi başkanlığına terfi ettirilmiştir. Öte yandan kaynaklarda yer almamakla birlikte eserlerindeki ifadelerden onun 1874 yılında Temyiz-i Hukuk Dairesi başkanlığında bulunduğu anlaşılmaktadır[7].

Ömer Lütfi Efendi'nin 1849 yılında müderris olarak başlayan ilmî kariyeri 1875 yılında İstanbul kadılığına kadar yükselmişti. Hatta bu sırada Anadolu kazaskerliği payesine yükselmiş ve kısa bir süre sonra fiilen Anadolu kazaskeri olmuştur. Bu görevi sırasında hacc farizasını da yerine getirmiştir. Rumeli kazaskerliği payesini alacağı dönemde 18 Ocak 1889'da Uryanizade Esad Efendi'nin yerine şeyhülislamlığa getirilerek kariyerin son basamağına çıkmıştır[8]. Şeyhülislamlığa getirildikten sonra Divitçiler'de Bab-ı Meşihat yakınlarında kendisine bir hane tahsis edilerek burası 39.159 guruş masraf a halı, sandalye, koltuk, minder ve yasdık gibi çok sayıda eşya ile donatılmıştır[9].

Onun şeyhülislamlık makamına getirilişi ani bir kararla meydana gelmiş, ona büyük bir itimadı olan Sultan II. Abdülhamid adeta kolundan tutup getirip bu makama oturtmuştur. Sultan'ın güvenini kazanan Ömer Lütfi Efendi çevrede pek tanınmayan ve doğru dürüst kimseyle konuşmayan, akşamları evine erken gidip

sahibi bir zattır. Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, c. II, haz. Mustafa Keskin-Ayhan Öztürk-Ramazan Tosun, İstanbul 1996, s.260.

7 *İlmiye Salnâmesi*, s.613; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e*, IV/II, s.449; Mardin, *a.g.e*, c.II-III, s.135; Galanti, *a.g.e*, s.84; Altunsu, *a.g.e*, s.216.

8 *Tarîk*, nr.1732, 17 Cemaziyelevvel 1306, s.1; *İlmiye Salnâmesi*, s.613; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e*, IV/II, s.449; Mardin, *a.g.e*, c.II-III, s.135; Galanti, *a.g.e*, s.84; Altunsu, *a.g.e*, s.216.

9 BOA, Y.PRK.HH, 20/59.

ailesiyle vakit geçiren kendi halinde ve saf bir kişiliğe sahipti. Ancak kalabalık ortamlarda ve maiyetiyle samimi ve patavatsızca konuşması çekemeyenleri tarafından hakkında jurnaller vermelerine sebep olmuştur[10].

Bu jurnaller şeyhülislama karşı Sultan II. Abdülhamid'in kuşkuya düşmesine yol açmış, neticede Ömer Lütfi Efendi 2 yıl 7 ay 16 gün kaldığı şeyhülislamlık görevinden Sadrazam Kıbrıslı Kamil Paşa hükümetiyle birlikte 4 Eylül 1891'de azledilmiştir[11]. Azledilmesinde mektupçusu Halidefendizade Mehmed Cemaleddin Efendi'nin jurnalinin tesiri olduğu kaydedilmektedir[12]. Cemaleddin Efendi bu jurnalde Sultan II. Abdülhamid'e bağlılığını ispatlamak amacıyla yıllardır süren ve bir neticeye bağlanamayan "Maksudiye hânının bey'i (satışı)" davasının sıradan bir miras meselesi olmadığını, bu davanın Sultan'ın tac ve tahtını tehlikeye sevk edecek bir saltanat davası olduğunu yazmıştı. Cemaleddin Efendi'ye göre bu dava ile alakalı olanların maksadı II. Abdülhamid'i tahtan indirerek IV. Murad'a biat etmekti. Bu iddiasını ispat için "Maksud" kelimesinin Arapça "Murad" manasına geldiğini, "Maksudiye hânı"nın "Murad han" demek olduğunu ve satmak anlamına gelen "bey'" kelimesinin ise hakikatte tabi olmak manasına gelen "biat" ile münasebeti bulunduğunu öne sürmüştü. İşte Sultan II. Abdülhamid Maksudiye Hanı ile ilgili olarak sadarete verilip evkafa ve meşihata havale edilen bir dilekçedeki bu ifadelerden hareketle sadrazamı ve diğer vekillerle birlikte Ömer Lütfi Efendi'yi azletmişti. Bu dilekçedeki ifadelerden Sultan II. Abdülhamid şeyhülislamlıktan kendisinin hal'ine dair fetva istendiği ve gayenin IV. Murad'ı tahta çıkarmak olduğu yolunda düşüncelere kapılmıştı[13]. Sonuçta jurnal gerçek olmasa bile ince bir buluş ortaya koyduğundan Sultan II. Abdülhamid'in dikkatini çekmiş, hem hükümetin hem de Ömer Lütfi Efendi'nin azliyle bu jurnali veren Cemaleddin Efendi'nin şeyhülislamlığa getirilmesine sebep olmuştur[14].

Rivayete göre Şeyhülislam Bodrumi'nin, "Ben birdenbire Şeyhülislam kapısındaki daireden çıkamam. Kitaplarımı, hususi eşyalarımı toplayacağım" demesi padişahı daha da büyük vehimlere sevk etmiş, "Şeyhülislam, Bab-ı Fetva'da

---

10 Ahmet Semih Mümtaz, *Sultan II. Abdülhamid ve Zamanı*, haz. İsmail Dervişoğlu, İstanbul 2008, s.30.

11 *Takvim-i Vakayi* , nr.69, 1 Safer 1309, s.1.

12 Tahsin Özcan, "Ömer Lütfi Efendi (1818-1897)", *DİA*, c.XXXIV, İstanbul 2007, s.73.

13 Altunsu, *a.g.e*, s.216-217; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, İstanbul 1940, s.1273, 1365-1366.

14 Takvim-i Vakayi, nr. 69, 1 Safer 1309, s.1; İnal'a göre Kamil Paşa hükümetinin ve Ömer Lütfi Efendi'nin azledilmesine sebep olan jurnalin sahibi Cemaleddin Efendi'nin, Kamil Paşa'nın daha sonraki sadaretlerinde onunla samimi olmasını "olağanüstü" kelime-i fevkaladesine bağlamaktadır. İnal, a.g.e, s.1366.

kalacak, herif er beni hal' edecekler, olmaz olmaz. Hemen gidin çıkarın, evine gitsin" diye bağırmıştır. Bunu Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'ye söylediklerinde o, "Ya" diye taaccüp etmiş ve "Öyle ise baş üstüne" deyip aile efradıyla birlikte şeyhülislamlık makamından ayrılmıştır[15].

Bu olaydan sonra vekillerin çoğu İstanbul dışına sürgüne gönderilirken Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi köşkünde gözetim altına alınmıştır. Onun şeyhülislamlık görevinde bazı uygulamaları dikkat çekmektedir. Mesela Mecelle Cemiyeti'nin hazırladığı nizamname doğrultusunda daha önce nizami mahkemelerin baktığı huzur mürafaaları, Ömer Lütfi Efendi'nin şeyhülislamlığı döneminde Mecelle Cemiyeti'nin lağvedilmesiyle yeniden ihdas edilmiş, ancak onun azlinden sonra tekrar nizami mahkemelere intikal etmiştir[16]. İstanbul medreselerindeki dersiâmlara tahsis edilen maaşlar, Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi zamanından itibaren Meşihat Dairesi içerisindeki Ders Vekâleti tarafından ödenmeye başlamıştır[17]. 1889 yılı Ramazan ayında Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği bir yazıda Müslüman halkın beş vakit namazın edası ile vaaz ve nasihat dinlemek için düzenli bir şekilde camilere gitmelerini; bilhassa geceleri herkesin ırz ve edebiyle gezerek çarşı ve pazarda dini ve milli adaba aykırı herhangi bir hareketin meydana gelmemesine; ayrıca kadınların sokağa çıktıklarında tesettür kaidelerine itina göstererek erkeklerin toplandığı mahallerden geçmemelerine memurlar tarafından ziyadesiyle dikkat edilmesini; bu hususlara uymayanlara gerekli uyarının yapılmasını istemiştir[18]. Ayrıca okullardaki talebe ve hocaların harcırah, maaş ve ödenekleriyle yakından ilgilenmiş, özellikle hocaların zaruri masraf arına karşılık gelmek üzere her sene maaşlarına ilave yapılmasına çalışmıştır[19].

Ömer Lütfi Efendi şeyhülislamlığı sonrası ailesi ile birlikte Süleymaniye mahallesindeki yeni konağında ikamet etmiştir[20]. Bu konağın deprem sırasında hasar görmesi üzerine tamiri gündeme gelmiştir. Özellikle bahçe duvarında meydana gelen tahribatın zamanla tehlikeli bir hale gelmesiyle birkaç defa buranın

---

15 Bu tarihten sonra Sultan II. Abdülhamid'in olayın içyüzünü ve hakikatini öğrenip yaptığına pişman olduğu, ayrıca ne zaman bir jurnal gelse, "Bakalım yine ne tezvirat yapıyorlar" demeden zarfı açmadığı rivayet edilmektedir. Yine bu olaydan sonra Sultan'ın jurnallere el sürmediği, jurnalleri odasında bulunan tepsiye fırlattığı ve Meşrutiyet'ten sonra bunların oldukları gibi açılmadan ele geçirildiği ifade edilmektedir. Mümtaz, *a.g.e*, s.31.

16 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e*, IV/II, s.449; Galanti, *a.g.e*, s.84; Altunsu, *a.g.e*, s.216.

17 Esra Yakut, *Şeyhülislamlık Yenileşme Döneminde Devlet ve Din*, İstanbul 2005, s.136.

18 BOA, DH.MKT, 1621/51.

19 BOA, Ali Fuat Türkgeldi Evrakı, 13/198.

yıktırılması için kendisine belediye dairesi tarafından ihtarda bulunulmuştur. Nitekim buranın tamiri veya tamamen yıktırılması maksadıyla mühendis tayin edilerek sorun giderilmeye çalışılmıştır[21]. Ömer Lütfi Efendi şeyhülislamlıktan alındıktan kısa bir süre sonra maaşıyla ilgili de problemler yaşamıştır. Bir süre maaşı kesilmiş, ancak 1891 ve 1892 yıllarına ait olmak üzere kendisine ilmiye dairesi ve maliye hazinesinden toplam 159.312 guruş maaş ödemesi yapılmıştır[22].

Şeyhülislamlıktan azlinden sonra hayatının geri kalanını hayır eserleri yapmaya hasreden Ömer Lütfi Efendi, 22 Nisan 1897 (20 Zilkade 1314) tarihinde İstanbul'da vefat etmiş, cenazesi Küçükçamlıca'da yaptırdığı camiin mezarlığına defnedilmiştir. Oğlu Mekke payeli Faik Ahmed Efendi kendisinden önce vefat ettiğinden geride eşi Fatma Münire Hanım ile Cemile ve Ayşe Refia isimlerinde iki kızı ve Ahmed Salahaddin Efendi isminde bir torunu kalmıştır[23]. Ayrıca Said bin Mehmed Halim isminde uzun süre kendisine hizmet etmiş bir manevi evladı[24] ile Ziya isminde bir kölesi[25] bulunduğu anlaşılmaktadır.

Kendisine İmtiyaz, Osmanî ve Mecîdî nişanları[26] ile altın ve gümüş madalyaları verilmiştir[27]. İmtiyaz nişanı vefatından sonra Büyük Çarşı'daki dükkanıyla birlikte satılarak elde edilen gelir varisleri olan hanımı, kızları ve torunu arasında paylaştırılmıştır. Ancak bu duruma büyük kızı Ayşe Refia itirazda bulunmuş, Düstûr'un dördüncü cildinde yayınlanan konuyla ilgili nizamnâmenin sekizinci maddesine göre nişanın büyük ve olgun evlada intikal etmesi gerektiğini bildirip kendisine teslim edilmesini istemiştir. Bunun üzerine daha önceki Şeyhülislam Uryanizâde Ahmet Esad Efendi'den kalan İmtiyaz nişanlarının önce oğlu Halid Efendi'ye sonra onun da vefatıyla kızı Fatma Arife Hanım'a intikal ettiği anlaşılmış ve Ömer Lütfi Efendi'den kalan nişanların büyük

---

21 BOA, Y.MTV, 108/139; BOA, BEO, 519/38885.

22 BOA, Y.PRK.BŞK, 27/83; BOA, Y.MTV, 66/92.

23 BOA, BEO, 1150/86243; BOA, ŞD, 2688/32; BOA, BEO, 1500/112481; BOA, BEO, 1150/86243; *İlmiye Salnâmesi*, s.613; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e*, IV/II, s.449; Mardin, *a.g.e*, c.II-III, s.824-825; Galanti, *a.g.e*, s.84; Altunsu, *a.g.e*, s.216; Torunu Ahmed Salahaddin Efendi'nin 1895 yılında Çamlıca'da sünnet merasimi yapılmış olup (BOA, Y.PRK.ZB, 15/91), 1899 yılında ise Mekteb-i Sultaniye kaydı yapılmıştır (BOA, BEO, 1383/103688).

24 Said bin Mehmed Halife 1898 yılında askere alınmış, Üçüncü Ordu'nun on yedinci nişancı taburunun dördüncü bölüğüne düşmüştür. Ömer Lütfi Efendi'nin hanımı Fatma Münire'nin onun Dersaadet taburlarına nakliyle ilgili bir girişimi olduysa da bu naklin mümkün olamayacağı bildirilmiştir. BOA, BEO, 1157/86701.

25 BOA, Y.PRK.ZB, 15/91.

26 BOA, İ.DH, 1159/90581; BOA, İ.DH, 1116/87317; BOA, ŞD, 2688/32.

27 Mardin, *a.g.e*, c.II-III, s.135; Galanti, *a.g.e*, s.84; Altunsu, *a.g.e*, s.217.

evladı Ayşe Refia Hanım'a verilmesi emredilmiştir[28].

Bununla birlikte eşi Fatma Münire Hanım'ın da Ömer Lütfi Efendi'nin mirasıyla ilgili sıkıntıları vuku bulmuştur. Fatma Münire Hanım eşinin vefatından sonra daha hayattayken kendisine verdiği Saksonya tabak ve bazı kıymetli eşyaların haberi olmaksızın sabık şeyhülislamın terekesiyle birlikte satıldığını, ayrıca eşinin kendisine bıraktığı elli adet Osmanlı lirası ile mihr-i muaccel ve mihr-i müeccelin verilmediği şikayetinde bulunarak bunların verilmesini istemiştir. Ayrıca bu konuda yaptığı müracaatların karşılıksız kaldığını, bu sebeple çaresiz ve aciz bir durumda olduğunu, mağduriyetinin giderilmesini dilekçesine eklemiştir. Anadolu kazaskerliğine havale edilen Fatma Münire Hanım'ın şikayetine iddiasını ispat etmesi ve usulü dairesinde müracaatta bulunması durumunda gerekli muamelenin yapılacağı cevabı verilmiştir[29].

Öte yandan Ömer Lütfi Efendi'nin emeklilik maaşı da mirasçılarının talepte bulundukları bir konu olmuştur. Vefatının ardından eşi ve çocukları başka bir gelirleri olmadığından zaruret hallerini öne sürerek emekli maaşının kendilerine bağlanmasını talep etmişlerdir[30]. Ancak merhum şeyhülislamın ilmiye emekli sandığına 10.500 guruş borcu gözüktüğünden bu borç ödenmeden kendilerine emekli maaşının tahsis edilemeyeceği bildirilmiştir. Bunun üzerine Fatma Münire Hanım eşinin maaş olarak hazineden 200.000 guruş alacağı bulunduğunu, adı geçen borcun oradan tahsil edilmesini rica etmiştir[31]. Kısacası Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'nin vefatından sonra gerek miras konusunda gerekse emekli maaşının tahsisi hususunda aile efradı bir hayli güçlükle karşılaşmıştır.

Ömer Lütfi Efendi'nin kendi adıyla anılan camii, Üsküdar'da Küçükçamlıca'nın doğu yamacında yer almaktadır. Kitabesine göre Sultan II. Abdülhamid'in ihsanı ile 1891 yılında yaptırıldığı anlaşılan caminin bir çeşmesiyle birlikte bir de kuyusu bulunmaktadır. Günümüzde Bodrumi Camii sokağında yer alan ve 70 metrekarelik bir alanda, yığma taştan yapılmış caminin minberi ahşaptır. Minaresi de ahşaptan olup 1970 yılında yıkılmıştı. Bununla birlikte ihtiyacı karşılayamadığı için mevcut binaya ilaveten 350 metrekare alan üzerinde yeni bir cami inşa edilerek 1999'da ibadete açılmıştı. Avlu kapısından girildiğinde sol taraf a ve caminin giriş kapısının karşısında Ömer Lütfi Efendi'nin mermer lahdi yer almaktadır.

Ömer Lütfi Efendi camisine bitişik olarak bir de 1893 yılında "mekteb-i iptidai" yaptırmıştır[32]. O dönem Üsküdar'a bağlı Bulgurlu köyünün Şeker Maslağı

28 BOA, ŞD, 2688/32.

29 BOA, BEO, 1150/86243.

30 BOA, BEO, 1223/91711; BOA, BEO, 1333/99952; BOA, BEO, 1358/101796.

31 BOA, BEO, 1100/82497; BOA, BEO, 1114/83503; BOA, BEO, 1223/91711.

32 Mardin, *a.g.e*, c.II-III, s.135.

caddesinde yer alan ve 1925 yılından sonra meşruta olarak kullanılan[33] bu mektebin, öğretmen ve hizmetlilerinin maaşları için ise Ömer Lütfi Efendi'nin eşi tarafından bin adet Osmanlı lirası vakfedilmiştir[34].

Eserleri

Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'nin en önemli eseri *Minhüvât-ı (Münehhevât) Hâşiyetü'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id*'dir. Matbu olan eser, Nesefi üzerine Sa'deddin et-Taf azani'nin yaptığı şerhe Fatih Sultan Mehmed dönemi Osmanlı ulemasından Hayali'nin kaleme aldığı haşiye ile ilgili olarak yapılmış bir çalışmadır. Ömer Lütfi Efendi, eserin girişinde Hayali'nin eserinin mevcut nüshalarında birtakım hatalara rastladığını, Haşiye'de bulunması gereken bazı ibarelerin mevcut nüshalarda yer almadığını, birtakım ibarelerin ise metne sonradan ilave edildiğini belirlediğini, bu sebeple tespit ettiği bu hataları düzeltmek amacıyla eserini kaleme aldığını belirtmektedir[35]. Bu itibarla eser, çok kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir.

Eser 1874 yılında telif edilmiş olup bir yıl sonra temize çekilmiş, 1876 yılında ise basımı gerçekleştirilmişti. Kütüphanelerde matbu nüshaları mevcut olan bu çalışma kaynaklarda *Şerh-i Akaid Haşiyesi* adıyla Ömer Lütfi Efendi'ye nispet edilen eserdir[36]. Bu eserde müellif toplumumuzda hakim olan Maturidi akaidini açıklayan Nesefî şerhine bir haşiye yazarak bu akaidi daha açık bir hale getirmeye çalışmıştır. Ancak yazar oldukça ağdalı ve edebi bir Arapça kullanmıştır. Ele alığı konularda Allah'ın birliğine ve tevhit inancına ağırlık vermiştir. Tevhit ile vahit arasında bir fark olduğunu, vahidin zatıyla ve sıfatıyla bir olduğunu ifade etmiş, Allah'ın ne sıfatları, ne isimleri, ne de zatı bakımından çokluğu ve ortaklığı kabul etmesinin mümkün olmadığını dile getirmiştir. Müellif Mutezilenin "vacip zat ile mümkün zatın müşterekleri mahiyet ve hallerin seçiminde eşittir." sözüne itiraz etmekte ve "onun sıfatlandırılması izafet edildiği sıfat üzeredir" demektedir. Ayrıca Allame Seyit Şerif her türlü fiilin kötülüğünden kurtulmayı "selam" olarak ifade edilmesiyle barış anlamındaki "selam"ın ortak kullanılmasına dikkat çekmekte ve şöyle söylemektedir: "Selam imandır. Çünkü cennet hazinelerinin fiili teslimiyettir. Teslim ise selamdır. Teslim diyarında öne geçendir. Selama izafet edilmesi, selamın Allah'ın isimlerinden biri olmasıdır. Mescitler Allah'ın

33 Özcan, a.g.m, s.74; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, c. I, İstanbul 2001, s.126-128.

34 BOA, MF.MKT, 913/5; BOA, MF.MKT, 1036/30.

35 Bodrumî Ömer Lütfi Efendi, *Minhüvât-ı Hâşiyetü'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id*, s.1-2.

36 Özcan, a.g.m, s.74; *Minhüvât-ı Hâşiyetü'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id* adlı eser bugün Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi (Yer nr.7329) ile Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde (Yer nr.4312) mevcuttur.

evidir, denmesi buna örnektir."

Bu eserde eski akait kitaplarındaki usul devam ettirilerek mutezilenin büyük günah işleyenler hakkındaki görüşüne temas edilerek şöyle devam edilmiştir: "İman ettiği halde büyük günah işleyenlerin durumu eski kelam alimleri arasında tartışıldı. Ehli sünnetin kadim uleması büyük günah işleyenlerin küfrüne hükmetmedi. Mutezile ise iman ile küfür arasında bir yerde kabul edip büyük günah işleyenleri ne cennette ne de cehennemde gördü. Onların bu sözünden 'iki menzil arasında bir yerde' anlamı çıkar. Selef uleması bu görüşe karşı çıkmıştır. Zira selef uleması büyük günah işleyenlerin imanları oldukları sürece ne kadar büyük günah işlerse de böyle bir durumun olmayacağını ifade etmektedirler."[37]

Bu eserin dışında Ömer Lütfi Efendi'nin *Risale fî Duhûli Benati'l-ibn fi'l-Vakf* adında bir başka çalışması daha bulunmaktadır. Bu eser vakıf an kız çocuklarının da hak sahibi olup olmayacağına dairdir. "Risalenin girişinde verilen bilgilerden Ömer Lütfi Efendi'nin 1876'da konuyla ilgili olarak verdiği bir fetvanın tartışma konusu yapıldığı, o dönemde şeyhülislam olan Akşehirli Hasan Fehmi Efendi'nin karşı görüş beyan ettiği ve Darülfetva'dan buna göre fetva çıkarıldığı, bunun üzerine risalenin kaleme alındığı anlaşılmaktadır."[38]

Fazıl ve alim bir zat olan Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'nin çok geniş ve etraf ı bir anlatımla kaleme aldığı, ancak basılmamış olan Arapça ibareli *Emsile Şerhi* adlı bir eseri daha tespit edilmektedir[39]. Ancak bu eserin mevcudiyetine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Bunlarla birlikte Ömer Lütfi Efendi'nin zamanına ait bazı kitaplar üzerine Arapça takrizler (notlar) yazdığı rivayet edilmektedir[40]. Bıraktığı eserlerden Ömer Lütfi Efendi iyi derecede Arapça ve Farsça bildiği anlaşılmaktadır.

Ekler

Ek 1. *Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'nin Halkın Dini Emirlere Riayet Etmelerini ve Kadınların Tesettür Konusunda İtinalı Davranmalarını İstediği Yazısı*[41]

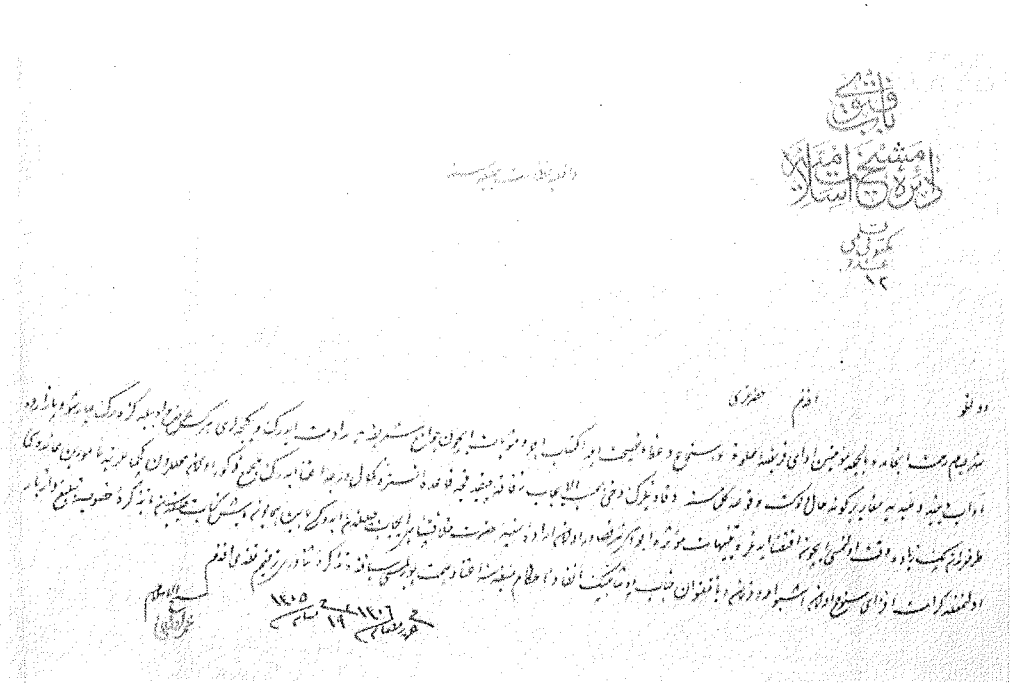
37 Bodrumî Ömer Lütfi Efendi, *Minhüvât-ı Hâşiyetü'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id*, s.3-110; Arapça yazılmış olan bu eser Kazım Arıcı tarafından yer yer tercüme edilerek bu bilgilere ulaşılmıştır.

38 Özcan, a.g.m, s.74.

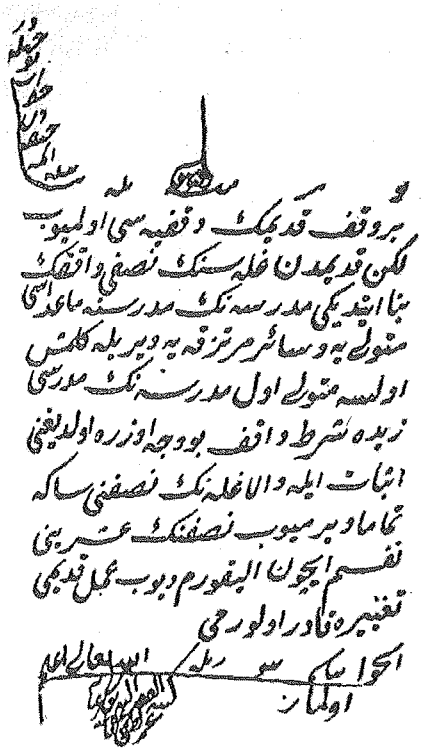
39 *İlmiye Salnâmesi*, s.613; Mardin, *a.g.e*, c.II-III, s.135; Galanti, *a.g.e*, s.84; Altunsu, *a.g.e*, s.217.

40 *İlmiye Salnâmesi*, s.613; Galanti, *a.g.e*, s.85; Altunsu, *a.g.e*, s.217.

41 BOA, DH.MKT, 1621/51.

Ek 2. *Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'ye Ait Bir Fetva Örneği*[42]

42 *İlmiye Salnâmesi*, s.614.

Ek 3..*Minhüvât-ı Hâşiyetü'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id* adlı eserin ilk sayfası

منهوات حاشية الخيالي
على شرح العقائد

بسم الله الرحمن الرحيم

نحمدك يا من استبد بوجوب الوجود والبقاء * وتوحد بامتناع
العدم واستحالة الفناء * دل على وجوده بابلغ وجه خلق الارض
والسموات العلى * وتبرهن على وحدانيته ببرهان انتفاء الفساد
عن الارض والسماء * ويا من تنزه عن الانداد والاكفاء *
و تقدس عن الحدوث والافلاء * واحاط علمه بديباج الظلمة
السوداء * في ظلم الليالي على الصخرة الصماء * صل وسلم على خير
البرية محمد الذي بعثته الى كافة البرايا * واصطفيته لقلع عروق
الضلالة ورفع اعلام الهدى * وعلى آله البررة الكرام النجباء *
واصحابه العظام النقباء * وعلى التابعين لهم الى يوم الجزاء * من
الاصفياء الاتقياء * (و بعد) فيقول العبد الاحوج الى لطف ربه
العلي (عمر اللطفي) ابن الحاج محمد بن الحاج عمر بن الحاج عمر بن
الحاج علي البدروي * اكرمني الله تعالى واياهم بعفوه
الخفي والجلي * لما درست حاشية المولى الخيالي على شرح العقائد
صادفت في ايادي بعض العلماء مجموعا مما روى عن المولى المذكور
على الحاشية بحيث يزيل عنها في اكثر المواضع الغاشية ورأيت

تمت

Ek 4. *Şeyhülislam Ömer Lütf Efendi'nin Maaş Miktarlarını Gösterir Çizelge*[43]

43 BOA, Y.MTV, 66/92.

نظام الأوقاف المالية

علك

شيخ الإسلام سماحة عمر المفتي وقف خيرية تراكم مقتطعات مقدارها مبلغ
مبلغ يوصله ...

عقد ـــــ

			ادخار بنك ... نقدي
		عقد	
دائرة عليه دين	سلاوة الشيخ	٤٩١٤	
	سالم الشيخ	٤٩١٤	
خزينة مالية دين	سالم الشيخ	٢٠٠٠٠	
		٤٩ ٨٢٨	٤٩ ٨٢٨
			ادخار بنك سكرتارية نقدي
		عقد	
دائرة عليه دين	ماجد الشيخ	٤٩١٤	
	عبد الله الشيخ	٤٩١٤	
	محمد الشيخ	٤٩١٤	
خزينة مالية دين	ماجد الشيخ	٢٠٠٠٠	
	عبد الله الشيخ	٢٠٠٠٠	
	محمد الشيخ	٢٠٠٠٠	
		٧٤ ٧٤٢	٧٤ ٧٤٢
			٤٠٤ ٥٧٠
			مقاولة جزء البناية رقم ... بمنطقة ... نقداً وأقساط
		عقد	
دائرة عليه مقاولة مجمل		٤٩١٤	
		٤٩١٤	
		٤٩١٤	
خزينة دين مخصص مقاولة مجمل		٢٠٠٠٠	
		٢٠٠٠٠	
		٥٤ ٧٤٢	٥٤ ٧٤٢
			٤٩ ٨٢٨

Kaynakça

A. Arşiv Belgeleri

BOA, Ali Fuat Türkgeldi Evrakı, 13/198.
BOA, BEO, 1100/82497.
BOA, BEO, 1114/83503.
BOA, BEO, 1150/86243.
BOA, BEO, 1157/86701.
BOA, BEO, 1223/91711.
BOA, BEO, 1333/99952.
BOA, BEO, 1358/101796.
BOA, BEO, 1383/103688.
BOA, BEO, 1500/112481.
BOA, BEO, 1500/112481.
BOA, BEO, 519/38885.
BOA, DH.MKT, 1621/51.
BOA, İ.DH, 1159/90581.
BOA, İ.DH, 1116/87317.
BOA, MF.MKT, 1036/30.
BOA, MF.MKT, 913/5.
BOA, ŞD, 2688/32.
BOA, Y.MTV, 108/139.
BOA, Y.MTV, 66/92.
BOA, Y.PRK.AZJ, 21/48.
BOA, Y.PRK.BŞK, 27/83.
BOA, Y.PRK.HH, 20/59.
BOA, Y.PRK.ZB, 15/91.

B. Gazeteler

Tarîk, nr.1732, 17 Cemaziyelevvel 1306, s.1.
Takvim-i Vakayi , nr.69, 1 Safer 1309, s.1.

C. Matbu Eser ve Araştırmalar

ALTUNSU, Abdülkadir, *Osmanlı Şeyhülislamları*, Ankara 1972.
Bodrumî Ömer Lütfi Efendi, *Minhüvât-ı Hâşiyetü'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1293.
GALANTİ, Avram, *Bodrum Tarihi*, İstanbul 1945.
HASKAN, Mehmet Nermi, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, c. I, İstanbul 2001.
İlmiye Salnâmesi, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1334.
İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, İstanbul 1940.

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, c. II, haz. Mustafa Keskin-Ayhan Öztürk-Ramazan Tosun, İstanbul 1996.
Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, IV/II, haz. Orhan Hülâgû-Mustafa Ekincikli-Hamdi Savaş, İstanbul 1998.
MÜMTAZ, Ahmet Semih, *Sultan II. Abdülhamid ve Zamanı*, haz. İsmail Dervişoğlu, İstanbul 2008.
ÖZCAN, Tahsin, "Ömer Lütfi Efendi (1818-1897)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.XXXIV, İstanbul 2007, s.73-74.
ŞENGEZER, Sinan, *Arapkirli Hüseyin Avni ve Kelam İlmine Katkıları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.
YAKUT, Esra, *Şeyhülislamlık Yenileşme Döneminde Devlet ve Din*, İstanbul 2005.
YURDAGÜR, Metin, "Arapkirli Hüseyin Avni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.III, İstanbul 1989, s.329-331.
MARDİN, Ebül'ulâ, *Huzûr Dersleri*, c.II-III, haz. İsmet Sungurbey, İstanbul 1966.